

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

HNUTÍ HARÉ KRŠNA A JEHO DENOMINALIZACE
Hare Krishna movement and its denominalisation

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. ThDr. Ivan Odilo Štampach
Autor: Hana Hošková

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Hnutí Haré Kršna a jeho denominalizace napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Praze dne 11. 5. 2021

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala doc. ThDr. Ivanu O. Štampachovi veškerou podporu při psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce si klade za cíl nastínit postupný vývoj hnutí Haré Kršna a zejména organizace Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny (ISKCON) z hlediska jejího vztahu k většinové společnosti. V textu se nejdříve věnuji historickému přehledu klíčových událostí a okolností v chronologickém pořadí od vzniku organizace do současnosti. Následně představuji výkladový rámec dynamiky vývoje nových náboženských hnutí z hlediska jejich vztahu k okolí, především tak zvanou teorii denominalizace. V závěrečné části aplikuji tento výkladový rámec na historický vývoj organizace ISKCON a vyhodnocuji výsledky této aplikace.

Annotation

This bachelor thesis aims to outline the gradual development of the Hare Krishna movement and especially the organization of the International Society for Krishna Consciousness (ISKCON) in terms of this relationship to the main society. In the text, first is a historical overview of the key events and circumstances in chronological order from the establishment of the organization to the present. Subsequently, I present an explanatory framework for the dynamics of the development of new religious movements in terms of their relationship to the environment, especially the so-called theory of denominalization. In the final part of the application of this interpretation framework to the historical development of the ISKCON organization and the evaluation of the results of this application.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historické prameny a původ organizace ISKCON	7
1.1 Kořeny indické religiozity	7
1.2 Čaitanja Maháprabhu (1487-1534).....	8
1.3 Oživení čaitanjismu v 19. století.....	10
2 Zakladatel hnutí Bhaktivédánta Svámí Prabhupáda.....	10
2.1 Bhaktivédánta Svámí Prabhupáda v Indii.....	10
2.2 První američtí žáci	12
2.3 ISKCON	13
2.4 Postupná institucionalizace hnutí Haré Kršna	16
3 Od smrti zakladatele po současnost	19
3.1 Krize a reforma guruovství	19
3.2 Od 80. let k současnosti	22
3.4 Konflikty	24
4 Praxe	29
4.1 Způsob života v organizaci.....	29
4.2 Oddaní Kršnovi mimo ISKCON	31
5 ISKCON v České republice.....	32
5.1 Hnutí před sametovou revolucí.....	32
5.2 Od roku 1989 do současnosti	33
5.3 Ekologická farma Kršnův dvůr	34
5.4 Spory mezi středisky	35
6. Denominlizace hnutí Haré Kršna	36
6.1 Obecná charakteristika nového náboženského hnutí.....	37
6.2 Proces denominlizace	39
6.3 Příčiny vývoje nového náboženského hnutí	40
6.4 Denominalizace u organizace ISKCON	42
Závěr	Chyba! Záložka není definována.
Prameny a literatura	48

Úvod

Pokud se máme zabývat problematikou postupného vývoje organizace ISKCON, musíme si nejprve upřesnit význam používaných pojmů. Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny je českým ekvivalentem originálního názvu The International Society for Krishna Consciousness, dále budu používat především zkratku ISKCON. Přesto, že je toto hnutí u nás daleko více známé pod pojmem „hnutí Haré Kršna“, v práci se toto sousloví vyskytuje jen v určitých kontextech a nepříliš často. Podle mého názoru totiž může být matoucí, co se tímto termínem myslí. Vycházím ze skutečnosti, že v celkovém „hnutí Haré Kršna“ je organizace ISKCON nejvýznamnějším a nejkomplexnějším aktérem, ne však jediným. Jak si postupně ukážeme v následujícím textu, v průběhu vývoje této organizace se od ní oddělilo vícero jednotlivců a celých skupin, které se ne vždy rozešly s následováním Kršny, ale pouze s organizací a jejím vedením. Tito lidé a skupiny tedy i nadále praktikují oddanou službu Kršnovi (a je proto třeba je považovat za součást hnutí Haré Kršna), ale nejsou součástí organizace ISKCON.

Termín bůh – Bůh a jeho používání také představuje určitou komplikaci. Z hlediska evropského chápání významu tohoto termínu v nás evokuje slovo bůh s malým b polyteistické pojetí božství a slovo Bůh s velkým B zase monoteistické pojetí. V případě organizace ISKCON, která vychází z indické tradice chápání božstev, vlastně není přesná ani jedna z těchto variant.¹ V této bakalářské práci se bude vyskytovat slovo bůh s malým b v souvislosti s postavou boha Kršny.

Tato bakalářská práce má za cíl nahlédnout celkovou problematiku vývoje organizace ISKCON z hlediska jejího vztahu k většinové společnosti. Nejprve se věnuje jednotlivým historickým etapám vývoje této organizace, ve kterých se postupně zřetelně ukazují linie změn, ke kterým došlo. Snažím se sledovat důvody těchto změn a také jejich důsledky, díky kterým dnes můžeme v souvislosti s ISKCON hovořit o etablované, většinovou společností více méně přijímané stabilní součásti západní religiózní krajiny. V první části vycházím především z religionistických pojednání o organizaci ISKCON, tedy z prací Miloše Mrázka, Milana Fujdy a Dušana Lužného, Jitky

¹ SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha, 2013, 10 s.

Schlichtsové, a také z publikací Martina Fárka, který byl dlouhou dobu sám součástí organizace ISKCON a posléze se jí věnoval jako religionistickému tématu. Vycházím samozřejmě také z pramenných textů, sepsaných a publikovaných samotnými představiteli organizace ISKCON.

V samostatné kapitole se chystám dokumentovat dějinný vývoj a současný stav české větve organizace ISKCON, která se vyvíjela svébytným způsobem, i když zároveň obdobně jako ostatní větve této organizace v jiných zemích.

V posledním oddílu této bakalářské práce nejprve nastíním výkladový model procesu denominalizace nových náboženských hnutí, přičemž vycházím především z publikací Zdeňka Vojtíška, který se dynamikou vývoje nových náboženských hnutí (a také poradenstvím v této oblasti) zabývá jako specialista desítky let. V následující části použiji tento výkladový model při interpretaci reálného vývoje organizace ISKCON (se zvláštním zaměřením na situaci v České republice). Zaměřím pozornost především na konkrétní průběh a hlavní příčiny postupného snižování napětí mezi většinovou společností a organizací ISKCON.

1 Historické prameny a původ organizace ISKCON

1.1 Kořeny indické religiozity

Máme-li zařadit organizaci ISKCON do širších souvislostí, musíme se nejdříve alespoň stručně podívat hlouběji do minulosti, konkrétně do oblasti dějinného vývoje religiozity na indickém poloostrově, kde má toto hnutí své kořeny.

Pokud hovoříme o indické religiozitě, máme většinou na mysli: „ne zcela jednoznačný okruh indických náboženství konvenčně označovaných jako hinduismus, který dnes není totožný se státními hranicemi, ale jedná se spíše o oblast přenesené indické kultury.“²

Velmi zjednodušeně řečeno, praktikující stoupenec hinduismu usiluje o dosažení konečného stavu osvobození ze strastiplného života v hmotném světě. K tomuto stavu může dojít třemi

² ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-384-0. 81 s.

různými legitimními cestami. Jedná se o cestu oddanosti, resp. uctívání božstev (bhaktimárga), o cestu činů neboli nesobeckého jednání (karmamárga) a o cestu poznání (džňánamárga).

V rámci této práce se nadále zaměříme na cestu oddanosti, protože právě z višnuistické bhaktimárgy, zaměřené na Kršnu (která představuje jeden z hlavních směrů religiozity v indickém Bengálsku) vznikla organizace ISKCON. Pro tuto organizaci, jakož i pro celé širší hnutí Haré Kršna, je cesta bhakti, cesta osobní oddané lásky k bohu, hlavním pilířem víry.³

Z hlediska této teologie je život jednotlivého člověka v posloupnosti vícečetných životů vnímán jako neustále se opakující stav strasti a utrpení, který má povahu koloběhu života, umírání a opětného zrození (prostřednictvím reinkarnace). Z tohoto neutěšeného stavu existuje vykoupení skrze cestu oddané služby, askeze, studia posvátných textů a následování duchovního učitele.⁴ Prostřednictvím této praxe je možné vymanit se z koloběhu znovutělování a dosáhnout naprostého splynutí s bohem (Kršnou). Neoddělitelnou součástí oddané služby bohu je naprosté zřeknutí se jakékoliv materiální potřeby či touhy.

Posvátnými texty pro oddaného člena organizace ISKCON jsou především Bhagavadgíta a Bhagavatapurána a jejich komentáře, a následně pak publikace zakladatele hnutí, Bhaktivédanty svámi Prahmapády.⁵

1.2 Čaitanja Maháprabhu (1487-1534)

Pokud se podíváme na náboženskou situaci v oblasti dnešního Bengálska v 16. století, zjistíme, že byla velmi pluralitní.⁶ Nalezneme zde vedle sebe hinduismus, islám, křesťanství, džinismus, buddhismus a velké množství místních malých hnutí. V této náboženské situaci přichází Šrí Kršna Čaitanja Maháprahu. Tato osobnost byla pro pozdější vývoj bengálského višnuismu, ze kterého vychází organizace ISKCON, klíčová.

³ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 42 s.

⁴ Více v kapitole Vědomí Kršny jako projev "nové religiosity" FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s 19-40.

⁵ Více v SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha, 2013, s 15-16.

⁶ Více v kapitole Hinduismus ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-384-0. s. 81-87.

Čaitanja se narodil roku 1486 v bengálském Navadvípu do zbožné bráhmanské rodiny. Roku 1510 se rozhodl vstoupit do stavu sannjásina, což znamená naprosté zřeknutí se světských potřeb a věnování se pouze bhakti. Díky svému kvalitnímu vzdělání a zálibě v disputacích se stal velmi populárním učitelem a postupně se k němu přidávali ostatní učitelé višnuistické tradice na bengálském území.⁷ Ve svém učení, které šířil, důrazně odmítal kastovní systém. Byl toho názoru, že k duchovní seberealizaci může dojít kdokoli, ať už se narodil do jakékoliv kasty, a že ke konečnému splynutí s bohem lze dojít pouze cestou oddanosti bohu (Kršnovi). Tato oddaná služba se nejlépe projeví skrze hudbu, tanec a zpěv. Velký důraz kladl především na recitační zpěv Kršnových jmen. Tomuto zpívání ve skupině se postupně začalo říkat samkírtan.⁸

Přesto, že se Čaitanja věnoval kázání a šíření svého učení celý život, nezanechal po sobě žádné větší dílo pro své následovníky. Vštěpoval však svým učedníkům osm veršů, ve kterých shrnul své učení.⁹ Až jeho následovníci po jeho smrti rozšířili jeho učení i v psané podobě, ve které rozpracovávali jeho nauku. Tyto spisy se staly pilířem tzv. čaitanjovského višnuismu.

Jak již bylo zmíněno, Čaitanja odmítal kastovní systém, a tak do řad svých stoupců přijímal následovníky odkudkoli, což byl také důvod kritiky většinové společnosti v Indii, která kastovní systém zachovávala. V průběhu nadcházejících generací se čaitanjovská tradice rozvíjela mnohými směry a liniemi a postupem času se většina těchto linií opět ke kastovnímu systému vrátila. Navíc v této době vznikl proud sahadžijů, neboli neortodoxních, kteří se od původního učení velmi odchýlili. Jejich učení bylo utajováno mimo jiné kvůli sexuálním praktikám, a právě tento neortodoxní proud přispěl k tomu, že se značná část Indů dívala na celou čaitanjovskou tradici s podezřením a opovržením.

⁷ Podrobněji viz FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 55-59.

⁸ Více viz A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Vědecké poznání duše*. Lužce: Centrum pro vědecká studia, 2018. ISBN 978-80-87336-94-6. s. 308-310.

⁹ Přesné znění veršů v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 57-59.

1.3 Oživení čaitanjismu v 19. století

Bengálský višnuismus, stejně jako všechny ostatní religiózní směny v Indii, byl tradičně předáván převážně ústním podáním, proto byl také kladen důraz především na správné provozování praxe, spíše než na studium textů. Britská koloniální nadvláda a její tendence „zkultivovat“ Indii, a také efektivnější možnosti šíření textů spojené se zavedením knihtisku způsobily změnu, při které se daleko více lidí mohlo dostat k tištěným zdrojům nauky.¹⁰ Tato situace dala prostor vzniku nového rekonstruovaného višnuismu, který byl založen na studiu a vzdělávání v náboženských textech. O tuto proměnu se významně zasloužil Bhaktivinód Thákur,¹¹ který dal jako první čaitanjovskému hnutí pevnou organizační strukturu, poté, co založil spolek Šrí Námahatta. Jeho cílem bylo oživit a šířit uctívání boha Kršny. Jeho syn Šrí Šrímad Bhaktisiddhánta pokračoval ve stopách svého otce a založil Gaudíya Math Institute, psal články a studie a oslovi mnoho mladých studentů, mezi kterými byl údajně i Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda, zakladatel Mezinárodní společnosti pro vědomí Kršny (ISKCON).¹²

2 Zakladatel hnutí Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda

2.1 Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda v Indii

Abhajčaran De, kterého známe spíše pod jménem Bhaktivédanta svámí Prabhupáda, se narodil roku 1896 v indické Kalkatě do zajištěné rodiny obchodníka. Dostalo se mu kvalitního náboženského i sekulárního vzdělání a po dokončení studií začal pracovat ve velké farmaceutické společnosti.

¹⁰ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 60-62.

¹¹ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. s. 10-12.

¹² FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 62 s.

Jako malý chlapec navštěvoval chrám zasvěcený Kršnovi společně s rodiči, a ačkoli v průběhu studia jeho víra poněkud opadla, jakmile nastoupil do zaměstnání, opět se v něm začal probouzet zájem o náboženství.

V roce 1932 se Abhaja setkává s guruem Bhaktisiddhántem Sarasvátím,¹³ který na Abhaje zapůsobil natolik, že se ještě v tom samém roce rozhodl stát jeho žákem. V průběhu následujících let mu jeho učitel vícekrát sdělil, že by měl šířit vědomí Kršny v anglicky mluvících zemích a že má co nejvíce publikovat texty o lásce ke Kršnovi. Abhaj věnoval hodně energie, času i peněz na šíření lásky ke Kršnovi a vysloužil si jméno Bhaktivédanta (oddaný a vědoucí). V této době se také rozhodl opustit svoji práci ve farmaceutické firmě a naplno se věnovat šíření vědomí Kršny.

V duchu přání svého gura se Abhaj rozhodl tisknout časopis jménem Back to Godhead v anglickém jazyce, ale kvůli příliš velkým finančním nákladům byl nucen toho zanechat. Přesto se však až do odjezdu do Spojených států snažil obnovit vydávání této tiskoviny.

V době, kdy se věnoval šíření vědomí Kršny na indickém subkontinentu, neměl dost času na to, aby se věnoval světským záležitostem. Proto jej v jeho 59 letech jeho manželka, kterou si vzal ve třetím ročníku na vysoké škole a se kterou měl pět dětí, opustila a vrátila se do domu svého otce.

V roce 1959 se rozhodl Abhaji vstoupit do dalšího stádia náboženského života a stal se sannjasinem, přičemž se formálně zřekl svého světského života a zavázal se k plné službě Kršnovi. Od této chvíle jeho nové duchovní jméno znělo Abhajčaran Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda.¹⁴ I v následujícím období se věnoval tisku knih a kázání. Jeho cílem bylo splnit přání svého duchovního gura a odjet do anglicky mluvící země, aby tam šířil vědomí Kršny. 13. srpna roku 1965 se jeho cíl splnil. Prabhupáda odplul lodí do Ameriky.

¹³ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 13 s.

¹⁴ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 14 s.

2.2 První američtí žáci

Po náročné a dlouhé měsíční plavbě Prabhupáda dorazil do New Yorku 19. září 1965. Po nějakém čase se na delší dobu usadil ve čtvrti Bowery, která byla známá tím, že dost velkou část obyvatelstva tvořili lidé bez domova, zkrachovalí umělci a lidé s problémy s alkoholem a jinými drogami. Další velkou část tvořili mladí lidé, kteří se necítili být součástí tehdejšího kulturního a společenského klimatu.¹⁵ Dnes je tato protestující mladá generace oné doby známá pod pojmem *hippies*.¹⁶ Nebyli spokojeni se společenskou a politickou situací tehdejší Ameriky. Byla to generace dorůstající do dospělosti v 60. letech, která se vymezovala proti konzumní kultuře svých rodičů. „Kritizovala vlastní kulturu, která přivodila dvě zničující světové války a která individuální štěstí převedla na tržní a konzumní vztahy.“¹⁷

Pro tuto mladou generaci, která se toužila vymanit z područí kultury svých rodičů, představoval Prabhupáda a jeho alternativní učení možnost, jak tuto touhu naplnit. A tak se prvními žáky Prabhupády stali příslušníci tehdejší rebelující mladé generace.

„Prabhupáda vycítil, že právě tito mladí lidé, hledači smyslu života znechucení konzumní společností a masovou kulturou, mohou vyslyšet poselství, se kterým přijel z Indie, a že právě oni mohou být budoucími šířiteli oddanosti a lásky ke Kršnovi. Kontrakultura šedesátých let, která spojovala romantickou rozháranost a opozici vůči moderní společnosti, estetické zanícení vůči všemu zvláštnímu, byla vhodným prostředím pro přijetí nových, netradičních náboženských směrů. Prabhupáda přijel do Ameriky, aby splnil přání svého guru šířit lásku ke Kršnovi po celém světě, a nyní našel vnímavé mladé posluchačstvo.“¹⁸

¹⁶ Více v VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1. s. 323-324.

¹⁷ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 72 s.

¹⁸ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 73 s.

Po nějaké době se Prabhupáda a jeho žáci přesunuli na Druhou Avenue. V prostorách bývalého obchodu se suvenýry začali budovat chrám. V této budově Prabhupáda také ve druhém patře bydlel a podle výpovědí členů byly chrám i styl bydlení Prabhupády zpočátku velmi skrovné.

2.3 ISKCON

Společenství následovníků pomalu rostlo a kolem Prabhupády se začalo shromažďovat více a více lidí, kteří byli buď jednoduše zvědaví, nebo postupně stále více naklonění možnosti tohoto charismatického učitele následovat. Prabhupáda věděl, že nyní musí vytvořit pevné společenství, v jehož rámci se jednotliví stoupenci budou nadále vyvíjet a růst. Proto roku 1966 založil Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny (International Society for Krishna Consciousness – ISKCON).¹⁹

Jakmile byla oficiálně vytvořena organizační struktura, začal Prabhupáda promýšlet kroky k zavedení efektivních pravidel fungování instituce.

Prabhupáda vycházel z indických kulturních tradic, pro které je typický pevný vztah mezi žákem a učitelem – guruem. V západní kultuře je pojem guru často spojován s vůdčí autoritativní postavou, která různými způsoby (negativně) ovlivňuje a ovládá své následovníky. Máme-li náležitě pochopit význam pojmu guru v organizaci ISKCON, musíme se od této stereotypní západní představy alespoň do jisté míry oprostit.

V čaitanjovské tradici je nevyšší postavou bůh Kršna, kterému má jeho oddaný sloužit a činit ho svými činy šťastným.²⁰ Podle Prabhupády je ovšem duchovní poznání možné získat pouze cestou

¹⁹ Více se problematice budování instituce věnuje např. FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. s. 27-31.

²⁰ Více o tomto učení viz Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Zlatý avatar*. S.l.: Bhaktivédantova Bhaktická Tvorba, 1986.

následování vlastního guru. „Není tedy možné studovat písmo samostatně. Vedení guruem je nutné, protože jen on zná správný výklad písmo.“²¹

Každý guru je zasvěcený jiným guruem, který byl zasvěcený zase jiným guruem a takto se v posloupnosti duchovních učitelů dostaneme až k samotnému Čaitanjovi, který byl podle tradice posledním „zlatým avatarem“ boha Kršny. Díky této nepřerušované učitelské posloupnosti může oddaný spoléhat na správnost výkladu a vedení ze strany svého guru.²²

Princip duchovní autority guruů je jeden z nejdůležitějších pilířů indické kultury. Proto také hned po založení organizace začal Prabhupáda povzbuzovat své následovníky, aby ho přijali za svého guru a stali se jeho žáky. Tímto krokem založil Prabhupáda úhelný kámen systému organizace a fungování ISKCONu.

Přesto, že by Prabhupáda zřejmě nejraději přenesl indický kulturní vzorec v neporušeném stavu, věděl, že nemůže své následovníky hned zpočátku zahrnout omezeními a pravidly, která jsou v Indii docela běžná, ale pro člověka vyrůstajícího v západní kultuře velmi neobvyklá. Proto také zpočátku jeho žáci nosili vlasy a oblečení podle svého vkusu a neměli ani žádná etická omezení. Podle výpovědí některých členů se o náročných pravidlech a požadavcích často dozvěděli až těsně před obřadem zasvěcení. Například i to, že budou muset Prabhupádu považovat za „boha“, nebudou smět jíst maso a jiné potraviny, nebudou moci požívat žádné drogy a věnovat se hazardu, dopouštět se nepovoleného pohlavního styku, dále že se budou muset pravidelně účastnit obřadů, odříkávat mantry atd.

Je nutné podotknout, že většina prvních takto přijatých žáků organizaci poměrně brzy opustila. Podle názoru některých kritiků Prabhupáda ve své usilovné snaze založit nové hnutí na západě „sebral“ lidi, kteří byli vnitřně rozvrácení a na dně, a proto jich také mnoho (poté, co se dozvěděli o přísných pravidlech a náročnosti požadovaného životního stylu) toto hnutí opustilo.²³

²¹ SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha, 2013, 25 s.

²² Více k otázce guruovství FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 76-82.

²³ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 74 s.

Někteří však zůstali a byli nadále členy a jsou jimi až dodnes. A díky svému postavení prvních a nejstarších žáků často zastávají vysoké funkce v organizaci. Příkladem jsou Mukunda Gósvámí a Rivindra Satsvarúp dás, kteří se stali členy nejvyššího řídicího orgánu hnutí (tzv. Government Body Commission – GBC), o kterém bude ještě řeč v následujících kapitolách.²⁴

Důležitou a příznivou okolností, díky které byla tehdejší společnost vůči organizaci ISKCON zpočátku více méně přátelská, byla skutečnost, že se Prabhupáda a jeho žáci chovali vůči většinové společnosti otevřeně. V New Yorku poutali oddaní pozornost v parcích při společném zpívání mantry. Jiné zájemce zaujalo chutné jídlo (prasádam), které oddaní vařili a při tzv. hostinách lásky v neděli a veřejně je rozdávali. Takto a jinými způsoby byli oslovováni a získáváni noví zájemci, kteří byli zváni na Prabhupádovy přednášky v chrámu.

Organizaci se dařilo a již v roce 1967 existovalo v severní Americe patnáct středisek s chrámy. Rozběhl se také jeden z největších projektů organizace, Nový Vrndávan v Západní Virginii.²⁵ Toto středisko bylo záměrně postaveno po vzoru stejnojmenného města v Indii, kde podle tradice žil bůh Kršna. Prabhupáda obnovil tisk časopisu Back to Godhead, který byl přístupný jak členům, tak zájemcům zvenku.

V tomtéž roce se hnutí dostalo do Velké Británie, kam Prabhupáda vyslal tři dvojice manželských párů, aby se pokusili získat nové stoupence a otevřít nové středisko. Tato mise byla nad míru úspěšná. Mimo jiné díky tomu, že se podařilo oslovit George Harrisona ze slavné britské hudební skupiny The Beatles, který se stal stoupencem a významným podporovatelem organizace ISKCON. Tato hudební skupina také nahrála skladbu My Sweet Lord, ve které zaznívá mahámantra (ústřední mantra hnutí Haré Kršna). Skladba se stala hitem po celém světě. Právě ona byla pro mnohé obyvatele bývalého Československa prvním setkáním s tímto hnutím.

George Harrison věnoval hnutí velký venkovský statek, ze kterého se pak stalo největší středisko ve Velké Británii nazvané Bhaktivedanta Manor.

²⁴ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 74 s.

²⁵ Viz FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. s. 71-72

Prabhupádova misijní činnost byla velmi rozsáhlá. Od doby, kdy jako chudý a neznámý starší pán poprvé vstoupil na americkou půdu, zaznamenal mimořádný úspěch. Postupně začal cestovat a přednášet po celém světě o oddané službě Kršnovi. Při těchto přednáškách získával nové nadšence a následovníky. Vytvořil celou síť středisek po celém světě s pevnou organizační strukturou. Po 12 letech veřejné služby mimo Indii zemřel 14. listopadu 1977 v indickém Vrndavánu. A nadále bylo na jeho stoupencích, aby v jeho díle pokračovali.

2.4 Postupná institucionalizace organizace ISKCON

Vrátíme-li se v čase zpátky do doby vzniku organizace a podíváme-li se na její vývoj s jistým odstupem, můžeme říct, že v letech 1966-1968 měla tato organizace podobu volného sdružení stoupenců a sympatizantů. Pevná organizační struktura jednotné instituce se vyvíjela pozvolna a postupně.

Již v roce 1966 provedl Prabhudápa první zasvěcující obřad, kdy přijal první zájemce za své oficiální žáky a dal jim nová náboženská jména, která symbolizovala jejich oddanost. Poté dokonce udělil jednomu ze svých žáků zasvěcení do stavu sannjásina. Žáci, kteří přijali Prabhupádu za svého guru a v organizaci zůstali, se postupně začali učit meditaci s využitím mantry, modlitbě, společnému zpěvu a začali se učit vařit vegetariánská jídla, která se mimo jiné rozdávala na již zmíněných nedělních hostinách pro veřejnost.²⁶ Vedle charitativního účelu, který tehdejší společnost vnímala kladně, tu byl ještě další. Pokrm připravený podle zvláštních předpisů se stává posvěceným jídlem. Na základě indických duchovních tradic a bengálského višnuismu se o takovém jídle předpokládá, že díky speciální úpravě a přípravě se do něj dostává kvalita boha Kršny.²⁷ To znamená, že i pouhým pozřením tohoto pokrmu se člověk dostává blíže k bohu, a to i

²⁶ Viz FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 26 s.

²⁷ Více v kapitole v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 109-110.

tehdy, když o tom sám neví, tedy když nepožívá dané jídlo s tímto záměrem. Nedělní hostiny tedy sloužily také jako misijní cesta šíření oddané služby a lásky ke Kršnovi.

I přes rostoucí počet nových konvertitů byla organizace ISKCON poměrně malá skupina lidí. A její financování zpočátku velmi záviselo na darech od příznivců, nebo žáků a žaček, kteří částečně pracovali mimo organizaci. Většina žáků se ale postupně zcela přemístila do některého ze středisek a v tomto středisku také bydlela. Proto se také zpočátku jednotliví členové každého centra velmi dobře znali. Vůdčí pozice byly přirozeně obsazeny nejstaršími stoupenci. Tedy prvními žáky Prabhupády. V každém centru byl hlavní chrámový vedoucí, sekretář a pokladník. Struktura a řízení jednotlivých center byly zpočátku velmi jednoduché a přesto, že se Prabhupáda snažil své nejstarší žáky vychovat k samostatnosti a vést k tomu, aby mohli ve svých vedoucích rolích řešit problémy svých center, ve většině sporných případů se žáci stejně obraceli na něj, jak je patrné z dochované korespondence mezi Prabhupádou a jednotlivými centry. Je to zcela pochopitelné. Všichni žáci byli v pronikání do čaitanjovské teologie na začátku a na důležité rozhodování se necítili být kompetentní.

Každé středisko mělo být finančně zcela nezávislé a finanční tíseň jednotlivých center se řešila individuálně, tento koncept se používá dodnes. Společné vybírání financí se dělo velmi omezeně a jen kvůli speciálním příležitostem jako byl projekt Nový Vrndaván, nebo rozběhnutí tiskárny v bostonském středisku. Prabhupáda se totiž řídil slovy svého gurua, který mu říkal: „Kdykoli budeš mít peníze, tiskni knihy.“²⁸ A tak se roku 1969 rozběhl provoz tiskárny. Prabhupáda šel ve stopách svého gurua a považoval šíření náboženské literatury za nejúčinnější a hlavní misijní prostředek.

Prabhupádovi bylo jasné, že rychle rostoucí hnutí nedokáže sám dál řídit. Byl zavalen korespondencemi s jednotlivými středisky, řízením celé organizace, přípravou přednášek a psaním publikací, které se měly tisknout. Zároveň si začal u skupiny chrámových vedoucích a svého osobního sekretáře všímat, že dávají přednost vlastní seberealizaci před oddanou službou Kršnovi.

²⁸ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 65 s.

Tyto dvě skutečnosti přispěly k tomu, že se Prabhupáda rozhodl založit řídicí radu (GBC) celé organizace. Zakládající listina řídicí rady je datována k 28. červenci 1970.²⁹ Tato řídicí rada měla v ideálním případě řešit spory a problémy v jednotlivých centrech. Měla také dohlížet nad jednotlivci, kteří by jednali v rozporu s tím, co hlásal Prabhupáda, a dávali přednost osobním ambicím před zájmem organizace. Tím měl Prabhupáda získat více času na psaní přednášek a knih, které se tiskly v Bostonu, a na komentovaný překlad Bhagavadgíty, kterému se průběžně celou dobu věnoval.

Přes počáteční spory ohledně počtu osob v řídicí radě se nakonec prosadil konsensus, že v této radě zasedne dvanáct lidí. Tito lidé měli být považováni za Prabhupádovy přímé zástupce a po jeho smrti měli zastávat roli „vykonavatelů“. Role, kterou členové řídicí rady vykonávali, byla dvojitá – spirituální a řídicí. Jejich úkolem bylo udržovat a šířit duchovní odkaz, který je členům organizace prostředkován Prabhupádovým učením a vést organizaci, její financování, tisk literatury a stavbu chrámů. Každý z členů rady měl na starosti jednu ze dvanácti oblastí a měl svoji funkci vykonávat na tomto území.³⁰

Vytvořením řídicí rady se dovršila stavba pevné organizační struktury ISKCONu. Pokud se na tuto strukturu podíváme jako na pyramidu, v dolní části nalezneme řadové členy, nad nimi jsou chrámoví vedoucí se sekretáři a pokladníky jednotlivých středisek a nad nimi je řídicí rada.

Vedle této organizační struktury, kterou Prabhupáda postupně podle potřeby zaváděl, uváděl do praxe také další a další prvky a praktiky čaitanjovské tradice, kterou předával svým následovníkům. Po celou dobu svého působení kladl největší důraz na osobní oddanou službu a lásku ke Kršnovi.

²⁹ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 31 s.

³⁰ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 111-115.

3 Od smrti zakladatele po současnost

3.1 Krize a reforma guruovství

Bhaktivédánta Svámí Prabhupáda zemřel roku 1977. Díky četným záznamům přednášek a promluv a značné literární pozůstalosti, kterou zakladatel svěřil svým následovníkům, se představitelům ISKCONu podařilo shromáždit a uspořádat rozsáhlý Prabhupádův odkaz, podle kterého se mohli i nadále řídit. Přesto se však velmi brzy ukázalo, že odpovědi na některé otázky nejsou zcela zřejmé. Jeden z nejdůležitějších problémů, kterým organizace musela čelit, souvisel s otázkou guruovství. Bhaktivédánta učinil členy řídicí rady svými přímými zástupci, ale nebylo jasné, zda je učinil guruy, nebo ne.³¹

Jak jsme si nastínili v předchozím textu, role gurua je velmi specifická a důležitá. Prabhupáda byl charismatickým vůdcem s ušlechtilými úmysly a následování takové osoby nenaráželo na vážnější problémy. Ale jeho žáci, kteří se po jeho smrti měli stát jeho nástupci a novými guruy, byli většinou mladí lidé. Pro řadové oddané členy bylo nepředstavitelné, aby po smrti gurua Prabhupády začali následovat nového gurua a viděli v něm stejnou autoritu, jakou byla autorita zakladatele. Těžko mohli s podobnou důvěrou následovat člověka, kterého znali od začátku jeho působení ve středisku, věděli i o jeho pochybeních a nedokonalostech, a především – byl to jejich vrstevník. Přes tento zmatek, který otrásal základy organizace, se její členové shodli na tom, že nejdůležitější je dál šířit literaturu a zasvěcovat nové členy. Proto bylo velmi naléhavé, aby se otázka guruovství vyřešila.

Po organizační stránce bylo jasné, že svrchovanou autoritou organizace je řídicí rada, popřípadě (v místním měřítku) chrámoví vedoucí daného centra. Byla to tedy řídicí rada (GBC), která měla přijít s řešením. A proto také řídicí rada vydala prohlášení k otázce guruovství: „Členové GBC se sešli ve Vrndávanu a připravili pro Šrílu Prabhupádu několik otázek. Jedna velice důležitá se týkala toho, jak budou zasvěcováni žáci do parampany po odchodu jeho Božské Milosti. Když tuto otázku dostal, Šríla Prabhupáda odpověděl, že jmenuje několik osobností, které budou moci

³¹ Více viz článek Schlichtsová, Jitka. Kdo smí zasvěcovat kršnovi oddané?. Dingir 2/2015 s. 62-63.

zasvěcovat žáky po jeho odchodu. Pak, jednoho červencového dne, řekl svému sekretáři jména jedenácti žáků, kteří budou zasvěcujícími učiteli.³²

Roku 1978 bylo tedy celosvětové působení organizace rozděleno do jedenácti zón, v každé z těchto zón byl ustanoven jeden zasvěcující učitel. Konflikt se zdál být vyřešen. Ale bylo to jen zdání.³³

Důležitým prvkem v celé situaci bylo ustanovení, že pouze samotní guruové smějí rozhodovat o tom, kdo se může stát novým zasvěcujícím učitelem. A že tito zasvěcující učitelé budou uctíváni stejně, jako byl uctíván Prabhupáda. Další důležitou okolností byla skutečnost, že všech jedenáct guruů bylo zároveň členy řídicí rady. S tím bylo mnoho členů organizace velmi nespokojeno. Pro tyto členy byl Prabhupáda „čistým oddaným Kršny“, který došel nejvyšší úrovně odevzdanosti a lásky ke Kršnovi. Bylo pro ně tedy naprosto nemyslitelné tuto osobnost najednou nahradit někým, koho znali jako sobě rovného, často byli při jeho přijímání do organizace a většinou se jednalo o jedince podobného věku, jako byli ostatní členové.

Jeden člen hnutí (Pradjumm dásé), který byl vzdělaný v sanskrtu, poukázal na teologické pochybnosti ohledně nově založeného zonálního systému guru. Odpovědí ze strany vedení bylo umlčení a následné vyloučení z organizace.

I přes odchod některých členů a všelijaké spory byl tento systém uveden do praxe a členové organizace si na něj museli začít zvykat. Jak se však záhy ukázalo, někteří z jedenácti guruů nebyli schopni unést břímě své odpovědnosti a svou roli zneužívali, nebo v ní selhávali (drogy apod.). Když řídicí rada viděla, že ne všichni guruové jsou schopni svoji roli vykonávat správně, musela zakročit, aby mohla tyto gury korigovat. Zde nastal konflikt v otázce autority. Kdo má svrchovanou autoritu a kdo se komu vykazuje a zodpovídá. Zda guruové podléhají řídicí radě

³² FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 55 s.

³³ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 111-116.

nebo se jakožto guruové nevykazují nikomu, ani sobě navzájem. Celý proces byl tím pádem velmi chaotický.³⁴

Dokud žil zakladatel hnutí, absolutní autoritu měl on a řídicí rada mu byla podřízená. Vzhledem k četným prohřeškům nových guruů bylo jasné, že tento model nelze nadále následovat, a tak bylo roku 1981 oficiálně rozhodnuto, že všichni guruové jsou podřízeni autoritě řídicí rady a tak se započala reforma guruovství.³⁵

Jedním ze „selhávajících“ guruů byl Džajatírtha dása. Kvůli své závislosti na LSD byl na rok odvolán ze své funkce učitele. Džajatírtha vstoupil do stavu sannjásina a odjel do Indie, kde se seznámil s guruem Šrídharem Sváminem a vstoupil k němu do učení. Po ročním pobytu v Indii se Džajatírtha vrátil zpět na Západ a předložil řídicí radě návrh, aby přijali Šrídhara Svámína jako nového zasvěcujícího učitele v rámci organizace ISKCON a aby se tento člověk stal jedním z členů řídicí rady. Zároveň jim sdělil, že pokud na to nepřistoupí, odejde z organizace společně se svými žáky.

To byla pro celou organizaci velká hrozba. Členové řídicí rady si nevěděli rady s tím, jak se zachovat a co je správné. Nakonec sehráli klíčovou roli chrámoví vedoucí, a ne členové rady. Chrámoví vedoucí totiž sepsali návrh na odmítnutí Džajatírthovy žádosti přijmout Šrídhara. Džajatírtha následně odešel s přibližně stovkou svých žáků a chystal se vybudovat vlastní organizaci, která nakonec pohltní celý ISKCON (jak se nechal slyšet).³⁶ To se však nestalo, a přesto, že autorita řídicí rady byla tímto rozkolem otřesena, nakonec v důsledku těchto událostí došlo k většímu semknutí celé organizace.

V době po Prabhupádově smrti sice stále přibývali noví členové, ale organizaci se celkově příliš nedařilo. Kvůli četným skandálům některých členů organizace, nelegálnímu pouličnímu prodeji knih, zvláštnímu oblékání a recitačnímu zpěvu svatých jmen se množily negativní reakce ze strany většinové společnosti a mezi ní a organizací ISKCON rostlo napětí.

³⁴ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 116-120.

³⁵ Více v FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. S. 54-68.

³⁶ Více v FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. s. 68-72.

Vedle tohoto nepříznivého vývoje organizace trpěla i vnitřně. Kvůli nejednoznačnému jednání některých vlivných členů a časté nerozhodnosti řídicí rady GBC se z původních pěti tisíc Prabhupádových žáků po jeho smrti v roce 1978 počet oddaných snížil na necelý jeden tisíc v roce 1983. Tím, že přibývali noví členové a zmenšoval se počet původních Prabhupádových žáků, kteří v organizaci zůstávali, se tito žáci dostávali do postavení nevýznamné menšiny a postupně ztráceli možnost zásadním způsobem ovlivňovat fungování celé organizace.

V této nelehké době se organizace potýkala také s velkými ekonomickými problémy. Po prvotní vlně výtěžků z prodeje knih a sladkostí přišel pokles. Okolní společnost už si na organizaci začala zvykat a přitažlivé kouzlo exotické novoty sláblo. Ten, kdo měl zájem si koupit knihu či nějakou publikaci, už si ji většinou koupil a pouliční prodej sladkostí začal kolemjdoucí spíše obtěžovat. Na tehdy uplatňované techniky prodeje za účelem zisku se mnozí dodnes dívají s podezřením. Některé techniky jako například tzv. rozměňování byly tak ostře kritizovány většinou společností, že se od nich úplně ustoupilo. Svůj vliv měla také skutečnost, že první žáci byli mladí lidé, kterým často nevadily spartánské podmínky pouličního obchodování, zatímco v pozdější době to byli již starší lidé, kteří zakládali rodiny a na pouliční obchodování neměli ani čas, ani energii. Proto finanční tíseň trápila většinu ze zón působnosti organizace.³⁷

3.2 Od osmdesátých let k současnosti

Po reformě guruovství bylo následně v roce 1986 přijato nových dvacet zasvěcujících učitelů a v roce 1987 se rozšířily řady GBC o nových patnáct osob. Tato reforma guruovství a rozšíření řad GBC pomohly organizaci skoncovat s „se systémem autokratických zonálních áčárjů.“³⁸

Jak si detailněji popíšeme v následujících podkapitolách, organizace od smrti zakladatele do současnosti prošla mnohými změnami. Hlavními příčinami změn, které vedly organizaci

³⁷ Více v FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. S. 44-53.

³⁸ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 76s.

k jednotnějšímu a ucelenějšímu systému fungování, byly spory a skandály, díky kterým se musela měnit a s konflikty se vypořádat.

V roce 1993 se řídicí rada rozhodla prostřednictvím průzkumu zjistit, jaký je názor členů organizace na celkové fungování hnutí. Pozvala k tomu sociologa Burkeho Rochforda, aby byl hlavním koordinátorem tohoto průzkumu. Přesto, že se situace uvnitř organizace uklidnila, Rochfordův průzkum odhalil přetrvávající závažné problémy. Hlavními problémy, o kterých členové hovořili, byla velká nedůvěra vůči řídicí radě GBC, nezáměr o potřeby rodiny a život v rodině v rámci organizace, a také skutečnost, že naprostá většina příslušníků druhé generace dochází do státních škol a tím se vzdaluje od původního poslání organizace.³⁹

Další osobou, která organizaci upozorňovala na závažný problém, byl Kundalí dáse. Kundalí dáse byl toho názoru, že jednotliví členové se odcizují sami sobě, což je následně vede k tomu, že se snaží maximálně naplňovat potřeby a zájmy organizace. O členovi, kterému se něco takového přihodí, Kundalí dáse říkal, „...že se stane uniformní jednotkou. Následkem pak je podvědomé ztotožnění organizace s Bohem.“⁴⁰

Podle Kundalího dáse by měla reforma organizace začít zezdola. Vzhledem k tomu, jak celá organizace od počátku funguje, je něco takového pro řídicí radu GBC naprosto nemyslitelné. Rázné odmítnutí Kundalího dáse a jeho názorů se pro řídicí radu stalo nástrojem upevnění moci.

Organizace je až do současné doby pevně fungující systém. Otěže moci pevně svírá řídicí rada GBC. Přesto však dochází k jistým výkyvům, vzhledem k tomu, že různé větve v rámci hnutí usilují o reformu řízení nebo fungování organizační struktury. Další výzvou pro celé hnutí je otázka, jak se organizace ISKCON staví k bývalým členům, kteří z organizace z různých důvodů odešli.

³⁹ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s.153-155.

⁴⁰ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 79 s.

3.4 Konflikty

Tato podkapitola se bude věnovat událostem a jevům, které zapříčinily spory či napětí, ať už uvnitř organizace ISKCON, nebo ve vztahu mezi ní a okolím. Těmto sporům se věnuji proto, že jsou důležité z hlediska reflexe hlavního tématu této práce, jímž je proměňující se míra napětí mezi organizací ISKCON a většinovou společností, respektive tak zvaný proces denominalizace tohoto konkrétního náboženského hnutí.

Nejprve nastíním několik významných sporů uvnitř organizace. Důvody sporů uvnitř organizace ISKCON se týkaly dvou velkých témat. Obě témata jsem už zmínila. Jednak to byly mravní poklesky některých členů a jednak složitá otázka guruovství po Prabhupádově smrti.

Jedním z prvních významných sporů byl případ Kirtananandy Swami. Kirtanan byl přesvědčen, že kvůli specifickému oblékání a vyholování hlavy má organizace menší šanci přilákat nové konvertity. A také šířil specifický názor ohledně povahy boha Kršny. Předpokládal, že Kršna má dvojí povahu – osobní a neosobní. Přesto, že Prabhupáda ostře odmítal tento názor, měl Kirtanana rád. Avšak po opakovaném neuposlechnutí pokynů byl nakonec Kirtanan z hnutí vyloučen.⁴¹ Po nějaké době se vrátil a omluvil se za své činy, proto byl znovu přijat. Bylo mu řečeno, aby se zapojil do tehdy největšího projektu – tedy aby cestoval do Západní Virginie, kde se stavěl Nový Vrndávan. Kirtanan se do projektu zapojil, ale jak později vyšlo najevo, dopouštěl se velkého rozkrádání, ke kterému na stavbě docházelo. A tak byl roku 1987 z organizace definitivně vyloučen.

Další kontroverzní postavou je Hamsadut Swami, který byl mimo jiné členem řídicí rady GBC. Tento člen se nedokázal oprostít od svých materiálních tužeb. Jednou z jeho problematických zálib byly i zbraně. Když v roce 1980 policie prohledávala středisko, které měl na starosti Hamsadut, našla velké množství zbraní. Tento případ se stal příčinou konfliktu jak uvnitř hnutí, tak ve vztahu k okolí. Přesto, že byl Hamsadut nakonec zbaven obvinění, okolní společnost v

⁴¹ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 116 s.

důsledku mediální prezentace této kauzy začala dávat najevo značné znepokojení. Hamsadut byl nakonec zbaven své funkce a poslán do Indie.⁴²

Další problematickou osobou je Jayatirtha Maharaj, který se přes své vysoké postavení v organizaci nikdy nedokázal zcela zbavit závislosti na LSD. Při užívání drog se dostával do stavů, ve kterých se následně oddával sexuálním kontaktům s členkami organizace. Byl také příčinou odštěpení větší části oddaných. Spojil se totiž s duchovním učitelem Sridharem Maharajem v Indii. Konflikt spočíval v otázce, kdo je pravým nástupcem Bhaktisiddhánty Sarasvatího: jestli Prabhupáda, nebo Šrídharma Mahárádža, vzhledem k tomu, že oba tito muži byli iniciováni Sarasvatím. Výsledkem sporu bylo odtržení skupiny oddaných, kteří odešli z organizace a vytvořili vlastní organizační strukturu, nazvanou Gaudiya Vaishnava Society. Tato organizace zachovala tutéž nauku, z jaké vychází ISKCON.⁴³

Vedle těchto kontroverzních postav byla řada dalších, které však nebudeme blíže popisovat. Jednalo se typicky o nějaký morální prohřešek nebo o prosazování vlastních cílů. Reakce řídicí rady byla vždy stejná: problematického jedince buď „uklidila“ do ústraní, nebo ho z organizace vyloučila. Není však jisté, zda byl tento způsob řešení dostatečně efektivní, vzhledem k tomu, že problémy s prohřešky vedoucích představitelů organizace do jisté míry přetrvávají dodnes.

Již v dřívější kapitole jsme se věnovali reformě vedení a změně ve způsobu jmenování nových guruů. Po rekonstrukci rady GBC se počet guruů výrazně zvýšil, a navíc se upravil proces ustanovování nového guru. Guruem se mohl stát každý, kdo dostal tři doporučení od členů GBC. V praxi to znamenalo, že po 20 letech od smrti zakladatele bylo více jak 100 guruů, což nevyhnutelně vedlo k jistému zpochybnění autority guru a jeho role.⁴⁴

Z této situace se později vyvinul další spor mezi oddanými. Část členů totiž přestala vnímat nové guru jako opravdové guru a postupně se rozšířil názor, že jediným pravým guruem byl pouze Prabhupáda, který nikoho dalšího doopravdy neinicioval a že jeho duchovní dohled trvá i po jeho

⁴² Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, 117 s.

⁴³ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 117-119.

⁴⁴ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7, s. 119-120.

smrti. Tento názor se podle sčítání členů v roce 1990 ukázal jako ne zcela okrajová záležitost. Výsledkem bylo odtržení části oddaných z organizace. Tito odtržení členové jsou toho názoru, že jediným skutečným guruem je pouze Prabhupáda. Založili vlastní komunitu v Americe a začali vydávat časopis, kde publikují své názory. Přesto, že je tato komunita v porovnání s organizací ISKCON malá, má své následovníky po celém světě, i u nás v České republice. Jejich nauka je označována jako tzv. ritvik-áčárja.

V druhé části této podkapitoly se nebudu věnovat jednotlivým konfliktům, které se rozvinuly mezi organizací a okolní společností, ale jejich dopadu na vývoj organizace. Připomínám, že všechny zmiňované konflikty měly svůj dopad uvnitř společenství a zároveň měly zásadní dopad na vztah mezi organizací a okolní společností.

Abychom lépe porozuměli konfliktům, které vznikaly v počáteční fázi vývoje organizace, musíme si uvědomit, že hnutí vznikalo v době, kdy se v Americe objevilo velké množství nových náboženských hnutí. Do organizace ISKCON přicházeli noví a noví konvertité, z nichž mnozí patřili ke generaci a kultuře hippies. Pro typickou americkou rodinu znamenala konverze některého z jejích členů k učení Prabhupády, že tento konvertita začal žít zcela jiným a zvláštním způsobem života. Začal se zvláště oblékat, stravovat, vyholil si hlavu a účastnil se veřejného zpívání mantry. A co se dělo za dveřmi středisek a chrámů, o tom zbytek rodiny neměl často potuchy. Proto mnozí hleděli na nově vznikající hnutí se značnými rozpaky a podezřením, nebo minimálně s ostražitostí.

V Americe byla také tou dobou velmi populární tak zvaná teorie vymývání mozků⁴⁵ (brainwashing), případně teorie mentálního programování. Působily zde organizace antikultovního hnutí, které vedly s novými náboženskými hnutími otevřený boj. S tím vším se muselo nově vznikající hnutí ISKCON vypořádávat. Situaci navíc zkomplikovaly pozdější četné konflikty a skandály uvnitř organizace.

⁴⁵ Více o této problematice viz VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-69-X. s. 20-25.

K vysoké míře napětí mezi okolní společností a organizací ISKCON přispěl i fakt, že hnutí Haré Kršna se v některých ohledech podobalo jiným hnutím, z nichž některá skončila tragicky (společné sebevraždy členů atd.). V některých hnutích docházelo k určitým nelegálním činnostem, případně k omezování osobní svobody ze strany hlavního vedoucího – guru. Jak bylo uvedeno výše, tento termín vychází z kulturní tradice Indie, ale v kontextu západní kultury nabývá poněkud posunutého významu. To pak vede k častým nedorozuměním.

Prabhupáda ve svých přednáškách zdůrazňoval, že je potřeba oprostít se od vlastních materiálních potřeb a očistit svoji mysl, aby mohla být nasměrována k bohu Kršnovi.⁴⁶ Cesta k této vnitřní proměně vede přes pravidelné zpívání svatých jmen – mantry, přijetí vedení duchovním učitelem – guruem, naprosté oproštění od potřeb a tužeb materiálního světa, omezení kontaktů s obecnou společností a rozvíjení kontaktů s ostatními členy komunity oddaných.

Zpočátku to tak opravdu bylo běžné, v současnosti se to však mění. Ostré hranice mezi okolní společností a organizací se rozplývají. Důkazem toho je i větší počet tzv. kongregačních členů, tedy takových členů, kteří se hlásí k oddané službě Kršnovi, ale nebydlí v žádném ze středisek. Chodí do světského zaměstnání, nebo navštěvují státní školu a na obřady do středisek docházejí. Takoví členové existovali již od začátku, ale byli vnímáni jako poněkud vlažní, ostatní členové žijící ve středisku se na ně dívali spatra, tomu tak dnes již není.

Při vzniku organizace ISKCON byly zdroje napětí na obou stranách. Okolní společnost se na organizaci dívala kriticky a s podezřením, členové organizace se na druhou stranu na okolní společnost dívali jako na „svedenou falešnými hodnotami a vyčerpanou smyslovým požitkem“⁴⁷ a jedince, kteří nebyli oddaní Kršnovi, nazývali „démony“. Postupně se vlivem času a změn (jak ve většinové společnosti, tak i v organizaci) toto napětí snižovalo a z „démonů“ se stali „karmini“, tedy lidé, kteří jsou zajatí vlastní karmou. Stále to není kladné označení, ale na této změně

⁴⁶ Více např. MRÁZEK, Miloš. *Děti modrého boha: tradice a současnost hnutí Haré Kršna*. Praha: Dingir, 2000. ISBN 80-902528-1-8. s. 10-12.

⁴⁷ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. 124 s.

terminologie je dobře vidět, že se postupně zmírňovalo napětí mezi hnutím a většinou společností, a to do takové míry, že se ISKCON nakonec stal etablovanou a uznávanou součástí náboženské krajiny západních společností.

Na závěr této podkapitoly zmíním ještě jeden konkrétní konflikt. A sice proto, že se zřejmě jednalo o největší pochybení ze strany organizace ISKCON i jejího zakladatele. tento konflikt souvisel s fyzickým či sexuálním násilím, které se dělo v gurukulách. Gurukula je označení specifického výukového systému, který byl převzatý z indického tradičního způsobu vzdělávání.⁴⁸

Původní plán celého výukového systému se zdál být neproblematický. Jednalo se většinou o internátní školy, do kterých byly posílány děti ve věku čtyř až pěti let a kde byly postupně vedeny učiteli ke studiu běžných předmětů, ale také ke studiu náboženských textů, k správné oddané službě Kršnovi apod. Z původně ušlechtilého plánu se brzy stal spíš nástroj k efektivnějšímu dosahování cílů ISKCONu. Dokud bylo dítě u svých rodičů, tito rodiče neměli tolik času a energie věnovat se misijním činnostem a získávání finančních prostředků pro organizaci. Další důležitou okolností, která postupně přispěla k některým neblahým událostem v gurukulách, byla skutečnost, že funkce učitele byla konkrétnímu jednotlivci přidělována shora. Většinou se jednalo o člověka, který nebyl příliš úspěšný v prodeji knih, nebo nedokázal žádným jiným způsobem prospět organizaci. Takový jedinec si potom v některých případech svoji frustraci vybíjel právě na dětech.

„Děti trpěly nedostatkem léků i při životu nebezpečných onemocněních, měly vážná poranění, přišly o zuby, měly zlomený nos, jizvy, některé prožily opakované sexuální zneužívání, včetně homosexuálního. Zneužívali je a ubližovali jim právě jejich učitelé, ášramoví učitelé, lidé z vedení, a v některých případech dokonce sannjásini a guruové hnutí ISKCON... Celá generace dětí trpěla strašlivým zacházením z rukou těch, kterým byly svěřeny do opatrování rodiči přesvědčenými, že pro své děti dělají to nejlepší.“⁴⁹

⁴⁸ Této problematice se věnuje podrobně SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha

⁴⁹ SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha, 2013 36 s.

Často diskutovaný je také fakt, že není zcela jasné, jak se k tomuto problému stavěl Prabhupáda. První gurukula vznikla v Dallasu roku 1971. Po nějaké době začalo vyplouvat na povrch, co se za dveřmi gurukul děje. Několik rodičů si šlo do gurukuly stěžovat, nebo se obrátili přímo na Prabhupádu. Z Prabhupádových odpovědí je jasné, že proti tomuto problému nikdy rázně nezakročil. To vedlo mimo jiné k odchodu některých rodin z hnutí. Prabhupáda je v této záležitosti dodnes kritizován. Od roku 1971 postupně vzniklo v Americe 11 gurukul, do roku 1986 však všechny zanikly, nebo se proměnily na běžné školy, do kterých žáci dojíždějí z domovů.

4 Praxe

4.1 Způsob života v organizaci

Pokud se podíváme na život člena organizace ISKCON čistě prakticky, můžeme si shrnout základní pravidla životního stylu do čtyř zásad.⁵⁰ První zásadou je, že se člen hnutí musí stravovat výhradně vegetariánsky. A zároveň se vyhýbat všemu ze zabitých zvířat a vajec. Vedle toho je ještě doporučeno vyhýbat se potravinám, jako je cibule, česnek nebo houby. To vychází z indické klasifikace potravin podle tří skupin. Jedna z těchto skupin, kam patří právě zmíněné potraviny, může podle indické tradice zatemňovat mysl člověka. Proto by se jich měl příslušník organizace vyvarovat, protože jeho úkolem je naplňovat svou mysl oddanou službou a láskou ke Kršnovi.

Další zásadou pak je naprostý zákaz užívání jakýkoliv omamných látek. Do skupiny omamných látek oddaní zařazují vedle drog i kávu, kakao, tabák a některé druhy čaje.

Další zásadou je, že je zakázaný nedovolený pohlavní styk. Pohlavní styk je povolen pouze v rámci manželství, a to pouze za účelem zplození nového člena organizace, který bude dalším věrným oddaným Kršnovi.

Poslední zásadou je vyhýbání se jakémukoli hazardu. Vedle klasického hazardu, jak mu rozumíme většinou, je zde u členů ISKCON zařazena také přílišná spekulace jako jedna z forem hazardu.

⁵⁰ Více v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. 97 s.

Vedle těchto základních pravidel však členové ISKCONu projevují svoji zbožnost a sounáležitost v různých duchovních činnostech, obřadech a při svátcích.

jednou z neznámějších duchovních činností členů organizace ISKCON je zpívání mahámantry. Prabhupáda byl stejně jako už kdysi Čaitanja přesvědčen, že hlavní a nezbytnou cestou, jak praktikovat duchovní život v dnešním temném věku, je zpěv svatého jména. Prabhupáda vysvětluje význam mahámantry následovně: „Slovo Hará je způsob, kterým oslovujeme energii Pána, a slovy Kršna a Ráma oslovujeme samotného Pána. Obojí Kršna i Ráma znamená „nejvyšší blaho“ a Hará je jeho energie nejvyšší blaženosti, která nám pomáhá dosáhnout Pána (Hará se změní ve vokativu na Haré).“⁵¹

Pokud člověk zpívá mahámantru, dostává se do stavu meditativního dialogu s bohem. Toto opakování svatého jména (recitování mantry) se nazývá džapa.

Členové používají při tomto zpívání speciální růženec se 108 kuličkami. Prabhupáda zavedl pravidlo, podle kterého každý zasvěcený člen musí denně odzpívat minimálně 16 kol růžence.⁵² Přesto, že se nám to může zdát velmi mnoho, Prabhupáda naopak velmi slevil, původní pravidlo bylo 64 kol. Pro oddané členy je zásadní plně se odevzdat bohu Kršnovi, všemi smysly a celou duší. Za tímto účelem mají k dispozici kompletní a velmi detailní popis hlavních zásad praktické oddané služby, který sepsal jeden žák Čaitanji a podle kterého se dodnes řídí každý oddaný člen ISKCONu.

Pro členy je jakákoli činnost během dne i noci chápána jako služba Kršnovi. Proto je každý okamžik dne a vše, co člověk dělá, chápáno jako naplňování cílů pro Kršnu. Pro takové chápání života jsou velmi důležité rituální činnosti, které se odehrávají ve stanoveném období a čase. Tyto ritualizované činnosti neboli obřady mají v organizaci ISKCON podobu velmi pečlivě rozvržené struktury dne.

⁵¹ A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Vědecké poznání duše*. Lužce: Centrum pro védská studia, 2018. ISBN 978-80-87336-94-6. 96 s.

⁵² FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. 99 s.

Vedle každodenních obřadů mají oddaní ještě řadu svátků, které většinou připomínají narození nebo úmrtí nějaké významné osoby. Jedním z takových svátků je i svátek narození Čaitanji, nebo svátek ékádaší, který se slaví dvakrát v měsíci (podle stavu měsíce). Tento den je podle nauky velmi příznivý pro duchovní pokrok oddaného.

Další nedílnou součástí náboženského života členů je již zmíněné prasádam, tedy speciálně připravované, obětované a pojídané jídlo. Pro členy organizace není takto připravované jídlo pouhá strava, ale „pokrm přinášející boží milost“⁵³

Celý proces výroby tohoto jídla je doprovázen řadou rituálů a pravidel, a jak již bylo zmíněno, samotná konzumace je chápána jako náboženská praxe, protože po jídání prasádam se člověk přibližuje bohu. To je mimo jiné důvod, proč regionální pobočky ISKCON často provozují restaurace. Je pravda, že řadu nových členů přilákalo právě toto jídlo.

4.2 Oddaní Kršnovi mimo ISKCON

Jak jsem vysvětlila v úvodu, v celé práci rozlišuji mezi širším pojmem „hnutí Haré Kršna“ a užším pojmem „organizace ISKCON“. Existuje totiž mnoho lidí, kteří se necítí být součástí této organizace, nebo z ní byli vyloučeni, nebo se hlásí k jinému guruovi, než byl Prabhupáda, a zároveň se věnují oddané službě Kršnovi. Z hlediska pojmového rozlišení, se kterým pracuji, tito lidé patří do hnutí Haré Kršna, ale ne do organizace ISKCON.

Názorný příklad můžeme najít i v České republice. V roce 1997 nastal konflikt mezi spíše liberálně vedenou komunitou Kršnova dvora v Chotýšanech u Benešova a spíše autoritativně vedenou pražskou centrálou české části ISKCONu. Po konfliktu mezi oběma stranami se část oddaných, která tvořila většinu tehdejšího osazenstva v Kršnově dvoře, odloučila a z organizace odešla, ale i nadále se setkávají a společně se věnují oddané službě Kršnovi. Dalším příkladem skupiny, která

⁵³ FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. 109 s.

se rozešla s organizací ISKCON, a která má své stoupence i v České republice, je již zmiňovaná pospolitost těch, kdo nepřijali reformu guruovství. Tato skupina bývá nazývána IRM (ISKCON Revival Movement). Její stoupenci se odvolávají na tzv. poslední pokyny Prabhupády, ve kterých údajně ustanovil tzv. ritvik-áčárja systém, ve kterém funguje zástupné zasvěcování Prabhupády, který i nadále zůstává jediným guruem hnutí.⁵⁴

Rozdíl od klasické nauky organizace ISKCON spočívá v tom, že následovníci ritvik-áčárja systému považují původních 11 zasvěcujících učitelů za osoby, kteří sice legitimně zasvěcují nové žáky, nikoli však jako své žáky, ale jako žáky Prabhupády.

Takových většinou nepříliš početných skupin u nás i na celém světě najdeme více. Je však nesporné, že ISKCON zůstává největší a nejvýznamnější formou bengálského višnuismu na Západě. Při podrobnějším studiu ale nelze tento druh religiozity zredukovat pouze na ISKCON. Podrobnější zachycení vývoje těchto malých skupin mimo ISKCON ovšem přesahuje rámec této práce.

5 ISKCON v České republice

5.1 Hnutí před sametovou revolucí

Již v předchozím textu bylo zmíněno, že slavná britská skupina The Beatles nazpívala píseň My Sweet Lord, která se stala hitem po celém světě. Tato píseň se věnuje bohu Kršnovi a lásce k němu. A právě tato píseň byla první zmínkou o Kršnovi, která se dostala do zorného pole části veřejnosti u nás. Kvůli obecně nepříznivé situaci v zemích bývalého komunistického bloku ve věci náboženské svobody (tím spíš ve vztahu k novému náboženskému hnutí jako byla organizace ISKCON),⁵⁵ byly veškeré snahy o šíření vědomí Kršny aktivně mařeny prostřednictvím Státní bezpečnosti (StB).

⁵⁴ Více např. v FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. s. 149-151.

⁵⁵ Více např. MRÁZEK, Miloš. *Děti modrého boha: tradice a současnost hnutí Haré Kršna*. Praha: Dingir, 2000. ISBN 80-902528-1-8. 49 s.

Přesto se již v sedmdesátých letech jeden z členů ISKCON rozhodl navštívit tehdejší ČSSR, aby se zde pokusil šířit lásku ke Kršnovi a rozdávat publikace. Hned na hranicích mu byl veškerý materiál zabaven. Při dalším pokusu, kdy se větší skupina oddaných ze zahraničí snažila dostat do ČSSR, byla zastavena Státní bezpečností a do ČSSR vůbec nedorazila. I přes nepříznivou situaci, která u nás panovala, bylo v zahraničí vytištěno několik knih Prabhupády v českém jazyce a všemožnými způsoby byly do Československa pašovány.

Postupně se v Československu objevilo několik vážných zájemců o tuto nauku a ti se následně snažili spojit do menší skupinky, která se působila v Chrudimi a následně v Pardubicích, v bytě jednoho z pozdějších členů. V této době (kolem roku 1988) tito zájemci postupně plánovali založení komunity a následně koupili dům v Lanšperku. Zde malá část příznivců pobývala a jiní sem dojížděli. Ačkoli původním cílem bylo mít v tomto domě jisté útočiště před tehdejším totalitním režimem, nemělo centrum hnutí v Lanšperku dlouhého trvání. Jakmile přišel listopad 1989 a s ním i možnost většího působení na veřejnosti, byli tito členové na pokyn řídicí rady GBC přesunuti do Prahy a dům v Lanšperku byl prodán.⁵⁶

5.2 Od roku 1989 do současnosti

Působení hnutí v Čechách začínalo podobně, jako tomu bylo v zahraničí. Po prodeji domu v Lanšperku se komunita přesunula do Prahy, do bytu v ulici Na hrázi, odkud členové pravidelně vycházeli do pražských ulic, aby veřejně zpívali mantru. Postupně se počet příznivců zvětšoval a nastala potřeba většího střediska. Pronajali byt v Modřanech a pak dům na Zličíně, kde se postupně vytvořilo řídicí středisko organizace ISKCON v České republice. Z původního malého střediska v ulici Na hrázi později vznikla restaurace, kde se dodnes vaří prasádam.

V současné době existuje několik středisek a restaurací, které patří k organizaci. Jsou to především hlavní řídicí středisko v domě na Zličíně, farma Kršnův dvůr v Městečku u Benešova u Prahy, dvě vegetariánské restaurace v Praze, středisko na Moravě a vedle toho vícero malých

⁵⁶ Podrobněji v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. 127-130 s.

středisek, která jsou provozována jednotlivci a existují za účelem společné služby Kršnovi. Tato malá střediska vznikají a zanikají po celé České republice.

Nejnovějším a zajímavým projektem je stavba střediska Nava Gókula na Skavsku. Tento stavební projekt započal roku 2015 a od té doby se postupně rozvíjí. Je zajímavý především tím, že členové hnutí se snaží postupně odkoupit objekty a pozemky okolo a vytvořit první samostatnou obec, která bude obývána pouze členy organizace. Nava Gókula má kopírovat stejný systém samostatného hospodářství, jaký funguje v Kršnově dvoře u Benešova a dále v něm pokračovat a rozvíjet ho. Cílem projektu Nava Gókula je, aby byla v něm sídlící komunita plně soběstačná nejen v zemědělství, ale aby byla nezávislá na vodovodu, elektřině a kanalizaci z veřejného připojení. Stavby a rozvoj tohoto střediska pokračují do dnešních dnů a jeho rozloha pomalu roste.⁵⁷

5.3 Ekologická farma Kršnův dvůr

V roce 1990 získala organizace pozemek u Městečka mezi Benešovem u Prahy a obcí Chotýšany. Na tomto pozemku stál statek (v dezolátním stavu) a původnímu majiteli pozemku se líbila představa soběstačného zemědělského hospodářství, se kterým organizace přišla.

Středisko Kršnův dvůr má velmi specifické postavení v České republice. Mimo jiné díky již zmíněnému soběstačnému zemědělství. Úsilím o realizaci tohoto druhu zemědělství je organizace ISKCON známá i v mezinárodním měřítku. Tento styl hospodaření je postaven na principech tzv. permakultury. Jedná se o koncept trvale udržitelného životního prostředí, kdy určitá jednotka (středisko) udržuje rovnováhu mezi vstupy a výstupy z přírody.

V době největšího rozmachu byl Kršnův dvůr v oblasti chovu dobytka a pěstování plodin natolik úspěšný, že vedle naplňování vlastních potřeb zásoboval také vegetariánské restaurace patřící k organizaci.⁵⁸

⁵⁷ Více v článku Schlichtsová, Jitka. Křišnova farma Nova Gókula. Dingir 3/2017, 83 s.

⁵⁸ Podrobněji v FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7. s. 132-133.

V Kršnově dvoře se členové snažili rozběhnout první českou školu gurukulu, po čtyřech letech neúspěšné snahy od toho upustili, mimo jiné v souvislosti s odmítavým postojem ze strany ministerstva školství a také s odchodem jediné členky střediska, která měla vystudovanou pedagogickou vysokou školu a mohla gurukulu zaštitovat.⁵⁹

Od samého počátku byl s farmou Kršnův dvůr spojen vedoucí střediska Turíja dás, který byl ovšem po sedmi letech působení z funkce vedoucího v tomto středisku odvolán. Po odchodu Turíja dáse s rodinou z Kršnova dvora odešla také většina z tehdejších členů Kršnova dvora, takže se komunita výrazně zmenšila a snížila se také produktivita v pěstování plodin. Přesto Kršnův dvůr nadále funguje i v současnosti.

5.4 Spory mezi středisky

Hned v počátcích historie organizace ISKCON v České republice se spolu vzájemně střetávaly dva odlišné názory na způsob misie a vedení. Již zmíněný Turíja dás se chtěl věnovat především rozvoji soběstačného zemědělství a získávání nových konvertitů skrze tento alternativní způsob života. Skupina oddaných v čele s Narakriti dásem v pražské centrále ale viděla budoucnost misie především v propagaci a prodeji knih. Podle výpovědí členů byl také velmi rozdílný způsob řízení středisek. Hlavní středisko na Zličíně bylo vedeno autoritářsky a direktivně, na rozdíl od Kršnova dvora, který byl veden liberálněji, protože tehdejší vedoucí Turíja dás považoval rozvoj komunity za stejně důležitý, jako prodej knih. Mezi těmito dvěma středisky bylo značné napětí už od začátku a panovalo až do vyloučení vedoucího z Kršnova dvora.

Jeden z velkých sporů nastal při stavbě druhé vegetariánské restaurace v Praze. Stavbu této restaurace financoval statek Kršnův dvůr a následný výtěžek měl posléze v budoucnu pomoci zase Kršnovu dvoru. V průběhu stavby to ovšem vlivem mnoha okolností a v důsledku přemlouvání vedoucího stavby a dalších členů nakonec dopadlo tak, že tato nová restaurace byla spojená pouze se střediskem na Zličíně a finance z restaurace putovaly do tohoto střediska.

⁵⁹ Této problematice se podrobně věnuje FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0.

Díky tomuto nedorozumění a mnoha dalším menším sporům bylo napětí mezi dvěma středisky tak velké, že celou situaci musela řešit řídící rada GBC, a sice sérií setkání vedoucích obou komunit. Nakonec však spornou situaci vyřešil sám Turíja dás, kdy po nespecifikovaných zásadních morálních proviněních na výzvu řídící rady GBC komunitu opustil i s celou rodinou. Tato změna vyvolala chaos v celé komunitě Kršnova dvora a zapříčinila vlnu odchodů velké části tehdejších členů nejen z Kršnova dvora, ale i z organizace ISKCON.

V tomtéž roce byl kompletně vyměněn tým kuchařů v restauraci Na hrázi, protože požadovali po organizaci sociální zabezpečení a výplatu.

Tito nespokojení bývalí členové se často vrátili ke svým někdejšími životními podmínkám, ale značná část z nich se nerozešla s oddaností Kršnovi, ale pouze s organizací ISKCON. Nadále se scházeli v bytech, účastnili se rituálů a snažili se žít životem pro Kršnu. Některé z nich oslovil také výše zmíněný Kundalí dás, jehož knížky byly ovšem v rámci organizace ISKCON na indexu zakázané literatury.

Hlavní osa sporu se tedy přesunula z konfliktu Kršnovů dvůr versus hlavní středisko ke konfliktu ISKCON versus bývalí členové. Situace se natolik vyostřila, že několik bývalých členů se nakonec rozhodlo sepsat petici adresovanou řídící radě GBC. Výsledkem byl „zákaz vstupu do všech českých center a restaurací hnutí Haré Kršna pro signatáře petice.“⁶⁰

Vývoj organizace ISKCON v Česku byl tedy v některých ohledech specifický, v mnohém ale odpovídal tomu, jak tento vývoj probíhal o něco dříve v západních zemích.

6. Denominalizace hnutí Haré Kršna

Poté, co byl v předchozích kapitolách nastíněn vývoj hnutí Haré Kršna (především jeho nejdůležitější institucionalizované podoby, organizace ISKCON), zejména z hlediska jeho vztahu s

⁶⁰ FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0. 174 s.

většinovou společností, ráda bych v následující kapitole představila výkladový rámec dynamiky vývoje nového náboženského hnutí v čase (především tak zvaného procesu denominalizace), abych jej mohla posléze použít jako nástroj analýzy a interpretace historického vývoje tohoto konkrétního hnutí a jeho organizační struktury.

6.1 Obecná charakteristika nového náboženského hnutí

Nové náboženské hnutí je pojem, který se používá pro označení nově vzniklé nábožensky profilované skupiny, která se nějakým způsobem vymezuje vůči většinové společnosti. Obvykle tato skupina nějakým způsobem protestuje proti okolní společnosti, kterou většinou chápe jako bezbožnou, nábožensky vlašnou nebo propadající duchovnímu úpadku. Proti tomuto úpadku pak nové náboženské hnutí protestuje. Většinová společnost je obvykle více méně tolerantní vůči různým náboženským směrům a proudům, pokud všem nepřekročí míru přijatelnosti. Naproti tomu nově vzniklá náboženská hnutí vesměs trvají na výlučném chápání světa a cesty, kterou by mělo lidstvo jít. „Výlučnost nového náboženského hnutí je často vztažena i na jeho posvátnou literaturu, zvláště pak na spisy zakladatele či vedoucího.“⁶¹

Další obecnou charakteristikou nových náboženských hnutí bývá černobílé vnímání světa a také vlastní nauky. „Zjednodušený pohled na svět bývá v protikladu k myšlenkové hloubce tradičního náboženství označován jako fundamentalistický. Jeho nositelé totiž jeho bohaté tradice redukuje na to, co považují za nezpochybnitelný základ své víry.“⁶² S tím souvisí také důrazné rozlišování mezi „my“ a „oni“ (ve vztahu k okolní společnosti).

Dalším charakteristickým rysem nových náboženských hnutí je to, že v teprve nedávno vzniklém novém náboženském hnutí nebývá mnoho členů. V prostředí nevelké skupiny lidí, kteří společně

⁶¹ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8. 54 s.

⁶² VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8. 58 s.

nalezli nejvyšší Pravdu, vznikají silné vazby. Náboženská komunita může jednotlivým členům nahrazovat prostředí rodiny, ze kterého v mnoha případech odešli a přerušili se svými rodinnými příslušníky jakýkoli kontakt.

Nové náboženské hnutí nevzniká samo od sebe, většinou se jedná o výsledek působení charismatického jedince, který hlásá novou cestu spásy nebo novou náboženskou nauku a díky svému zápalu přesvědčí některé ze svých posluchačů, kteří se následně stanou konvertity. Jedná se tedy zakladatelskou postavu nebo nevelkou skupinu zakladatelů, kteří stojí u zrodu nového náboženského hnutí. Mezi tímto jedincem či nevelkou skupinou zakladatelů a prvními konvertity následně vzniká silné vztahové pouto. Toto vztahové pouto pak vede k vysoké míře konformity mezi členy. Ti ochotně přijímají normy a nauku, kterou daný vůdce či skupina vůdců hlásají. Nejedná se vesměs o mechanismus tak zvaného vymývání mozku, ale o dobrovolnou konformitu následovníků vůči charismatickým vůdcům a jejich učení.

Vstup do nového náboženského hnutí nebývá snadný. Je totiž většinou spojený s určitou „cenou“, kterou musí hlásící se adept zaplatit, aby se mohl stát členem. Obvykle to bývá rozvolnění nebo dokonce přetrhání vztahů s většinovou společností, vůči které se hnutí obvykle radikálně vymezuje, dále ochota obětovat čas a energii práci pro hnutí, ochota změnit způsob oblékání či stravování, může se jednat i o nároky na finanční obětavost.

Posledním charakteristickým rysem je to, že nové náboženské hnutí mívá omezenou možnost působení na veřejnosti. Nemívá možnost působení v hromadných sdělovacích prostředcích a na veřejných místech, takže má omezené možnosti sebe prezentace. V důsledku této skutečnosti je veřejné mínění o daném hnutí do velké míry utvářeno lidmi, kteří nejsou jeho členy. Vzhledem k obvykle spíše podezřívavému postoji veřejnosti vůči novým náboženským hnutím jsou tyto informace často dosti negativně zabarvené nebo minimálně nepřesné.⁶³

⁶³ Vycházím především z VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8.

6.2 Proces denominalizace

Abychom mohli pohlédnout na historii hnutí Haré Kršna, respektive organizace ISKCON z hlediska obecné dynamiky vývoje nových náboženských hnutí, nejprve musíme vysvětlit klíčový pojem denominalizace.

Denominalizace je proces, při kterém se postupně snižuje napětí mezi novým náboženským hnutím a většinovou společností. Vznik nového náboženského hnutí bývá vyjádřením protestu proti neuspokojivému stavu většinové společnosti. Nové náboženské hnutí vzniká mimo jiné proto, že se potřebuje od neblahého stavu společnosti distancovat. Vznik nového náboženského hnutí je tedy vždy spojen s nějakým rozporem, s negativním sebevymezením ve vztahu k okolí. Z toho pochopitelně pramení napětí, které může vést i k vážným konfliktům.⁶⁴

Pokud by neexistovalo nějaké téma protestu, nebyl by důvod pro vznik nového náboženského hnutí. Takže můžeme konstatovat, že určité napětí ve vztahu k většinové společnosti je přímo zakódované v dynamice vzniku nového náboženského hnutí. Velmi ovšem záleží na tom, jak velké toto napětí je a jakým směrem se nadále vyvíjí. Jestli míra napětí roste, nebo se naopak zmenšuje. V případech, kdy toto napětí roste, hovoří se o radikalizaci nového náboženského hnutí a tato radikalizace může vést až k tragickému konci, jakým je kolektivní sebevražda. „Mohou nastat situace, kdy jediný směr odchodu je – obrazně řečeno – vzhůru.“⁶⁵

V opačném případě (což je daleko častější) se míra napětí postupně po nějakém čase sníží na takovou úroveň, která je pro obě strany únosná. V takovém případě se hnutí stává více méně etablovanou skupinou (denominací), která má své místo ve společnosti a je v zásadě společností přijímána nebo alespoň tolerována.

⁶⁴ Podrobněji v VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8. s. 111-135.

⁶⁵ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8. 131 s.

V tomto procesu hraje roli mnoho faktorů, které ovlivňují vývoj a časový průběh denominalizace. Aktivními hráči na tomto poli jsou jak většinová společnost, tak dané nové náboženské hnutí. Nejde tedy v žádném případě jen o vývoj uvnitř hnutí. Jde totiž o oboustranný vztah a míra napětí je ovlivňována z obou stran. Většinová společnost může významně přispět k žádoucímu vývoji uvnitř hnutí, může také situaci velmi zhoršovat, například netolerantními postoji, zesměšňováním hnutí v médiích, diskriminací nebo perzekucí členů atd.

Jinými slovy, v procesu denominalizace se nemění pouze nové náboženské hnutí, bez změny postoje na straně společnosti není cesta ke konsolidaci vztahů a ke smíření možná. Konkrétně ve vztahu s organizací ISKCON to znamená, že součástí konsolidace vztahů bylo postupné „zvykání si“ západní společnosti na náboženské hnutí s původem v Indii, které zprvu působilo poněkud exoticky, protože jeho typické projevy vycházely z indické duchovní kultury. Jak říká Zdeněk Vojtíšek: „Změnila se ale i západní společnost. Proces globalizace ji přiměl k tomu, že přítomnost indické kultury a náboženství již nespatřuje jako něco nepatřičného...Během let se proměnil způsob, jakým média o hnutí referují, a konzumenti mediálního zpravodajství si na hnutí již zvykli.“⁶⁶

6.3 Příčiny vývoje nového náboženského hnutí směrem k denominalizaci

Pokud zaměříme pozornost na dobu vzniku nového hnutí, vidíme obvykle charismatického jedince, který se stane vůdcem lidí, které oslovil. Tito nově získaní konvertité či následovníci jsou většinou lidé téže věkové kategorie a bývají to mladí lidé, kteří ještě nejsou usedlí a svoji životní cestu teprve hledají. Pokud hnutí přežije první léta svého působení, tito mladí konvertité postupně stárnou, zakládají rodiny a mají děti. A právě děti bývají důležitým hybatelem na cestě ke změně nastavených pořádků. Pokud má člen nového náboženského hnutí dítě, musí se o něj

⁶⁶ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8. 122 s.

starat a ekonomicky ho zajistit, takže už nemá tolik času, aby se věnoval vydělávání peněz pro hnutí nebo intenzivní misijní činnosti.

Pokud půjdeme po časové ose dále, z dětí prvních konvertitů se stane druhá generace hnutí, což s sebou obvykle nese další změny v hnutí. Tato druhá generace se do hnutí narodila a nemusela přinést žádnou oběť proto, aby mohla do hnutí patřit, což může vést k odlišnému (vlažnějšímu) chápání náboženské praxe nebo k menšímu zápalu pro misii (ve srovnání s generací rodičů). Tato druhá generace také přináší do společenství větší rozmanitost. Společenství již není homogenní, jako bylo na počátku a rozevírá se široká škála stupňů oddanosti a náboženské horlivosti.⁶⁷

Pokud se hnutí dostane do této fáze, obvykle to znamená, že bylo dostatečně úspěšné v získávání konvertitů, a počet příslušníků tím pádem významně vzrostl. Už nejde o malá společenství rodinného typu. Vztahy mezi jednotlivými členy a středisky se v důsledku početního nárůstu více odosobňují. Čím více členů přibývá, tím více je třeba jasný řád a funkční správa, nastupuje spíše byrokratické než charismatické vůdcovství. Na časové ose představuje velmi důležitý přelom doba, kdy charismatický zakladatel umírá (nebo odchází) a hnutí se ocitá na křižovatce, na které je rozhodující, zda je již k dispozici dostatečně propracovaný systém organizace, který nahradí osobnost zakladatele, nebo zda byl rozhodujícím pojítkem právě onen charismatický vůdce.

Zároveň se obvykle do jisté míry mění i pohled většinové společnosti na hnutí. To může být zapříčiněno vícero důvody, jako je zvládnutí spolupráce s médii ze strany představitelů hnutí, nebo jen fakt, že si společnost na dané hnutí zvykla, protože chování jeho příslušníků nijak zvlášť nezasahuje do chodu společnosti a nedochází k vážným konfliktům nebo skandálům.

⁶⁷ Podrobněji v VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-69-X. s. 60-68.

6.4 Denominalizace u organizace ISKCON

V této práci jsem se nejprve věnovala historickému věnuji vývoji a změnám v organizaci ISKCON, ke kterým postupně docházelo. Poté jsem představila dynamiku vývoje nového náboženského hnutí směrem k denominalizaci, jak ji ve svých publikacích předstevuje Zdeněk Vojtíšek a jeho žáci.

Nyní se pokusím tento výkladový rámec (založený na sledování postupného snižování napětí mezi konkrétním hnutím a většinovou společností) aplikovat na souhrn doložených poznatků ohledně faktického vývoje organizace ISKCON.

Z údajů, které byly uvedeny v první části práce, můžeme předběžně konstatovat, že proces snižování napětí ve vztahu k většinové společnosti proběhl v případě organizace ISKCON více méně úspěšně. Vyplývá to i ze skutečnosti, že toto nové náboženské hnutí přežilo až do současnosti a své „místo na slunci“ si v rámci západní společnosti (i u Indů v Indii) vybojovalo.

V šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století v Americe prudce stoupal zájem o alternativní religiozitu neevropského původu. Tento zájem umožnil řadě charismatických jedinců úspěšně šířit duchovní nauky. Proto v té době tedy vznikalo velké množství nových náboženských hnutí, složených především z mladých konvertitů. Tento fakt představoval velkou výzvu především pro rodiny. Mnozí rodiče se snažili svým dětem šetřit finance na studium a připravovat je na výběr životní kariéry a najednou se museli vyrovnávat s tím, že jim jejich dospívající potomek oznámil, že touto cestou nepůjde, že našel duchovní pravdu. Následně se připojil k nějakému hnutí a omezil nebo i přerhal se svojí rodinou kontakty. Vzhledem k těmto rodinným okolnostem, dále vzhledem k tomu, že některá nová náboženská hnutí skončila tragicky, a jistě i proto, že někdy skutečně docházelo k velmi manipulativnímu jednání vedoucích některých hnutí ve vztahu k jejich členům, většinová společnost zaujala vůči novým náboženským hnutím velmi podezřívavý a kritický postoj.

Toto klima v americké společnosti je důležitou okolností z hlediska vývoje organizace ISKCON a jejího napjatého vztahu s většinovou společností. Prvními Prabhupádovými prvními žáky byli vesměs mladí lidé, odmítající kulturní vzorce svých rodičů. Prabhupáda jim nabídl jakousi

kontrakulturu, tedy přitažlivou alternativu vůči americké kultuře a zároveň spiritualitu, jejímž prostřednictvím, se mohli z americké „zkažené konzumní společnosti“ vymanit.

Rodiče, příbuzní a přátelé konvertitů k Prabhupádově učení byli znepokojení a vylekaní zprávami o tragických událostech v prostředí některých nových náboženských hnutí. Jejich zklamání a rozhořčení vedlo často k tomu, že veškerou vinu a odpovědnost svalovali pouze na podivného guru. Případně také na svého příbuzného konvertitu, který se nechal oklamat, svést nebo si nechal „vymýt mozek“.

Přesto, že podle standardního průběhu procesu denominace by mělo být největší napětí mezi novým hnutím a společností na samém začátku, u organizace ISKCON tomu tak nebylo. Napětí totiž vzrůstalo postupně až po přibližně deseti letech působení této organizace, a to díky postupnému zavádění specifického odívání a úpravy vlasů, veřejného zpěvu mantry a především kvůli excesům, skandálům a konfliktům některých vůdčích osobností organizace.

Indický styl odívání, exoticky vyhlížející úprava vlasů (vyholená hlava) a veřejné zpěvné opakování božích jmen na učinily hnutí nápadným a podezřelým. Tyto vnější projevy přispívaly k dojmu, že je jedná nebezpečnou sektu, která svým členům vymývá mozky.

Organizace ISKCON se od samého začátku snažila s veřejností určitým způsobem komunikovat. Ne, že by hlavním motivem bylo zmírňování napětí a zdárný průběh denominace. Šlo především misijní motivaci, a dále o shromažďování finančních prostředků prodejem knih a cukrovinek apod.

Charitativní rozdávání jídla a veřejné přednášky zakladatele nestačily k tomu, aby znepokojení většinové společnosti ustalo. Mimo jiné proto, že na povrch postupně vyplouvaly různé skandály a prohřešky představitelů hnutí, například zmíněné hromadění zbraní v jednom z chrámů, skandály okolo gurukul, závislost na drogách některých vysoce postavených členů organizace aj. Můžeme tedy konstatovat, že přes veškerou snahu zakladatele a později řídicí rady GBC napětí nějakou dobu spíše vzrůstalo.

Postupně se ale přece jen vztahy s veřejností začaly zlepšovat. Organizace prošla různými změnami a reformami. Změnil se postoj vůči většinové společnosti, která přestala být

démonizována. Organizace začala věnovat mnohem více pozornosti podpoře rodin. Zlepšilo se postavení žen. Členové, kteří svých pozic zneužívali k vlastnímu prospěchu, byli zbaveni funkcí nebo i vyloučeni z organizace.

A změnil se přístup k civilnímu životu členů, kteří nežili v komunitách. Organizace ze začátku výrazně preferovala, aby pokud možno všichni členové bydleli v komunitách. Postupně se však více a více členů rozhodlo pro „kongregační členství“ (tedy pro život mimo komunitu) a členové, kteří pobývali v komunitách, přestali na tyto kongregační členy hledět shora. Každý další kongregační člen pochopitelně svým způsobem života snižuje napětí mezi organizací ISKCON a většinovou společností, a sice tím, že je „občanem dvou světů“, tedy zároveň členem organizace a zároveň členem většinové společnosti.

Ačkoli se v rámci organizace vynaložilo značné úsilí na rozvinutí vlastních škol (v České republice i jinde), zdá se, že jeden z důvodů, proč se úspěšně snižuje napětí mezi většinovou společností a organizací ISKCON, je i fakt, že děti, jejichž rodiče se hlásí k oddané službě Kršnovi, docházejí do státních škol a jsou vzdělávány tam. Jsou tím pádem v kontaktu s ostatními spolužáky a tvoří tak jeden z mostů mezi organizací a veřejností.

Zároveň je nutné podotknout, že pro budoucnost organizace ISKCON (stejně jako pro jakoukoli jinou církev či hnutí) je otázka druhé generace naprosto klíčová. V podstatě se dá říci, že má-li se ISKCON dál úspěšně rozvíjet, příslušníci druhé generace musí najít takový vztah k víře a náboženské praxi svých rodičů, aby na jedné straně „převzali štafetu“ a s vírou se vnitřně identifikovali, a zároveň aby zaujali takový postoj k většinové společnosti, který nebude konfliktní. S příchodem druhé generace obvykle dochází k tomu, že většina členů je více ovlivněná okolní společností a postupně nabývají vrchu spíše liberální postoje, což v krajním případě může vést (například ve třetí generaci) k úplnému zvlažnění nebo náboženskému zlhostejnění.

Pokud se něco takového děje, často to vyvolá opačný trend: část nespokojených příslušníků, kteří mají pocit, že se hnutí odchýlilo od svého původního poslání, se odštěpí a vytvoří malou radikalizovanou odnož původního hnutí. Jak jsme viděli výše, v organizaci ISKCON se něco takového stalo vícekrát, například v podobě hnutí ritvik-árčárja.

Rekapitulace

Ve své práci jsem se pokusila nastínit celkový obraz dynamiky vývoje organizace ISKCON ve vztahu k většinové společnosti. Tato organizace dnes představuje nejvýznamnější a nejkompexnější formu bengálského višnuismu na Západě. Organizace je pevně spjatá se svým zakladatelem, indickým guruem Bhaktivédantou svámí Prabhupádou, který vycházel z učení Čaitanji Maháprabhua, indického duchovního učitele, který byl zároveň považován za poslední vtělení boha Kršny. Základními aspekty života oddaného je pravidelné zpěvné odříkávání mantry, společné rituály a obřady, život ve společenství a dodržování specifického vegetariánského stravování. Pro oddané je hlavním cílem naplňování přání boha Kršny. Smyslem jejich života je svému bohu oddaně sloužit a milovat ho. K tomu vede cesta skrze naprosté zřeknutí se jakýchkoli světských tužeb a přání, následování guru, který patří do učitelské posloupnosti, která sahá až k samotnému Čaitanjovi, zpívání mantry a misijní činnost.

Za života zakladatele hnutí postupně rostlo a získávalo stále nové následovníky. Prabhupáda ještě před svojí smrtí ustanovil řídicí radu GBC, která měla na organizaci dohlížet, a ustanovil jedenáct zasvěcujících guruů. Odpor některých oddaných vůči těmto guruům, kteří si osobovali stejnou autoritu, jakou měl Prabhupáda, a četné prohřešky některých z nově posvěcených guruů zapříčinily konflikty, které měli vliv i na vztahy s veřejností. Napětí mezi organizací ISKCON a většinovou společností v té době nebezpečně stoupalo.

Tato situace zapříčinila změnu fungování celé organizace, která se po smrti svého zakladatele otřásala ve svých základech. Posledním a největším skandálem bylo zneužívání dětí v gurukulách, ke kterému docházelo na konci devadesátých let. Od té doby již žádný podobně velký problém nenastal a organizace se nadále vyvíjela v klidnějším tempu, které umožnilo pokles napětí ve vztahu s většinovou společností a zdárný průběh procesu denominalizace.

Všichni oddaní, kteří nedokázali vykonávat své funkce nebo je přímo zneužívali, byli odvoláni nebo přímo vyloučeni a odpovědi na palčivé otázky byly v zásadě nalezeny. Následná změna přišla především s nástupem druhé generace, které předcházelo uzavírání manželství a zakládání rodin ve společenství. Dříve mladí a horliví jedinci, které přijal Prabhupáda (nebo jeho

následovníci) stárli, ženili se a vdávaly, zakládali rodiny a neměli už tolik času a prostředků, aby se nadále plně věnovali misijní činnosti a potřebám organizace. Vedení organizace si tento fakt začalo uvědomovat. Po nešťastných pokusech spojených se zakládáním internátních gurukul se začalo k tomuto problému stavět zodpovědněji a věnovat více pozornosti a podpory rodinám ve svých řadách.

Druhá generace do společenství přinesla o dost víc než jen změnu priorit ohledně podpory rodinného života. Naprostá většina dětí konvertitů chodila a chodí do státních škol, pro ISKCON nikdy nemusela obětovat tolik, jako jejich rodiče, a díky vlivu svých vrstevníků ze státních škol vnáší do společenství oddaných větší názorovou pestrost. Děti konvertitů jsou také zpravidla ve svých názorech liberálnější než jejich rodiče.

To vše má dalekosáhlý vliv na to, jak příslušníci druhé generace vnímají organizaci ISKCON a svůj úkol v jejím rámci. Z hlediska kýženého snížení napětí mezi organizací ISKCON a většinou společností je to nepochybně vliv pozitivní. Denominalizace zdárně probíhá.

Z hlediska budoucnosti hnutí Haré Kršna a z hlediska věrného rozvíjení odkazu, který svým následovníkům předal Prabhupáda, je to pochopitelně složitější. Pokud by současný trend pokračoval dál, lze si představit i situaci, kdy hnutí v horizontu několika generací zeslábně nebo dokonce zanikne, a to v důsledku klesající míry angažovanosti stále liberálnějších a nábožensky vlažnějších členů. To se ovšem v jistém smyslu týká každého náboženského hnutí.

Na organizaci ISKCON se už lidé v Evropě nedívají jako na nebezpečnou sektu, před kterou je třeba se chránit, ale jako na jednu z alternativních forem spirituality, která je součástí náboženské krajiny západní společnosti. Organizace ISKCON se tedy v tomto smyslu stala „denominací“.

Pro upřesnění přece jen dodejme, že ne všechny problémy, které tuto organizaci v minulosti kompromitovaly v očích veřejnosti, se podařilo uspokojivě a definitivně vyřešit. Některé dosud trvají a mohly by v budoucnu klesající křivku napětí znovu obracet směrem vzhůru. Jak říká Zdeněk Vojtíšek: „Skutečně objektivním je ovšem stále selhávání duchovních autorit v hnutí.“

Selhávání autorit má o to nepříznivější dopad, že řadoví oddaní jsou vedeni k tomu, aby jim svěřovali moc nad všemi oblastmi svého života.⁶⁸

⁶⁸ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1. 327 s.

Prameny a literatura

Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Cesta za poznáním*. Praha: Centrum pro védská studia, [2007?]. ISBN 978-80-903829-1-6.

A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Kršna: Nejvyšší Osobnost Božství*. [S.l.]: Bhaktivedanta Book Trust, c1992. ISBN 91-7149-053-1.

A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Kršna: Nejvyšší Osobnost Božství*. [Praha]: Bhaktivedanta Book Trust, c1992. ISBN 91-7149-054-X.

A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Vědecké poznání duše*. Lužce: Centrum pro védská studia, 2018. ISBN 978-80-87336-94-6.

Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Zlatý avatár*. S.l.: Bhaktivédantova Bhaktická Tvorba, 1986.

A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Život pochází ze života*. Lužce: [Centrum pro védská studia], [2016]. ISBN 978-80-87336-96-0.

Central European journal for contemporary religion. Prague: Charles University, Karolinum Press, 2017-. ISSN 2533-7955.

Dokumenty katolické církve (1986-1994). Praha: české katolické nakladatelství ZVON, 1997. ISBN 80-7113-207-1

FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1579-0.

FÁREK, Martin. *Indie očima Evropanů: konceptualizace náboženství v teologii a orientalistice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2494-5.

FUJDA, Milan a Dušan LUŽNÝ. *Oddaní Kršny: hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-951-7.

GOSVĀMĪ, Satsvarūpa Dāsa. *Prabhupāda*. Praha: Centrum pro védská studia, 2007. ISBN 978-80-903829-3-0.

- MRÁZEK, Miloš. *Děti modrého boha: tradice a současnost hnutí Haré Kršna*. Praha: Dingir, 2000. ISBN 80-902528-1-8.
- PARTIDGE, Christopher, J. Gordan Melton, editor českého vydání Zdeněk Vojtíšek. *Encyklopedie nových náboženství, Nová náboženská hnutí, sekty a alternativní sprirituality*. Copyright of the Czech edition, 2006. ISBN: 80-242-1605-1
- SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Kdo smí zasvěcovat kršnovy oddané?* Praha: Dingir 2015/2
- SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Krišnova farma Nova GÓkula*. Praha: Dingir 2017/3
- SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Kršnova milost mezi dětmi*. Praha: Dingir 2013/4
- SCHLICHTSOVÁ, Jitka. *Výchova a vzdělávání v hnutí Haré Kršna*, diplomová práce Praha, 2013
- ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Na nových stezkách ducha, přehled a analýza současné religiosity*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-7429-060-2
- ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-384-0.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. Beletrie (Beta Books). ISBN 978-80-86851-64-8.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*. Brno: L. Marek, 2009. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-21-6.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. Religionistika. ISBN 978-80-246-2861-5.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-69-X.